



TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÇALIŞMALARINDA ARŞİVLER (TÜRK-İNGİLİZ-FİN)*

*Evren KÜÇÜK***

ÖZET

Geçmişe ait olayların, yaşananların, birikim ve tecrübelerin tanığı olan yazılı belgeler, bize tarihi anlatır. Bu yazılı malzemenin korunması ve belli bir yerde saklanması ile ortaya çıkan arşivler, tarih ve uluslararası ilişkiler için önemli tanıklardır. Arşivler, “devlet varlığının hafızası” olarak stratejik önem taşımaları yanında; devletin ve kişilerin haklarını, uluslararası ilişkilerin belgelerini korurlar; bir konuyu aydınlatıp yeniden düzenlemeyi de sağlarlar.

Zengin belgeye sahip olan Türk arşivleri, sadece Türkiye’nin değil aynı zamanda Balkanlar, Akdeniz, Kafkasya ve Ortadoğu’da kendi devletlerini kurmuş çeşitli halkların da ulusal ve ortak tarihinin yazılması ve öğrenilmesinde büyük önem taşımaktadır.

TBMM’nin açılışından bugüne Türk dış politikasına ışık tutacak en zengin belgelere Dışişleri Bakanlığı Arşivi sahiptir. Fakat adı geçen arşiv araştırmacılara kapalıdır. Bu sebeple Türk dış politika tarihi hakkında çalışmakta olan araştırmacılar, konuyu yabancı kaynaklardan değerlendirmek zorunda kalmakta dolayısıyla belgelerin mukayese boyutunda ele alınarak konunun derinlemesine incelenmesi mümkün olmamaktadır.

Bu çalışmada Türk dış politika tarihi çalışmalarında önemli olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, ATASE Arşivi, Dışişleri Bakanlığı Arşivi başta olmak üzere diğer arşivler ele alınacaktır. Ayrıca uluslararası ilişkiler açısından The National Archives (İngiltere) ve Ulkoasiainministeriö Arkisto (Finlandiya) hakkında bilgi verilerek Türk dış politikası açısından önemine değinilecektir. Bu makalede arşivlerin önemine değinilerek ilgili ülkelerin dış politika tarihi yazımlarında arşiv belgelerinin önemi değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, Dış Politika, Türk, İngiliz, Fin.

* Bu çalışma 19-22 Nisan 2013 tarihleri arasında KKTC Lefke’de Beşinci Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur. Genişletilerek makale haline getirilmiştir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Okt. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kamil Özdağ Fen Fakültesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, E-mail: kucukevren@gmail.com

ARCHIVES IN THE STUDIES OF TURKISH FOREIGN POLICY (TURKISH-BRITISH-FINNISH)

ABSTRACT

Written documents that belong to the past and witness to the events and experiences of the past tell us the history. Archives that are very important for history and international relations emerge by preserving and storing these materials. Archives have not only the strategic importance by keeping “the memory in the state existence”, but also preserve the rights of state and individuals, documents of international relations, provide clarification of a question and reorganization.

Turkish archives with the crowd of documents inherited from Ottoman Empire that ruled large tracks of Near and Middle East have crucial role in writing and learning the histories of the peoples in Balkans, Mediterranean, Caucasia and Middle East.

From the day of opening the Grand National Assembly of Turkey, Archive of Ministry of Foreign Affairs has the richest document supply to shed light to the Turkish foreign policy. However, this archive is closed to the researchers. For this reason, researchers studying Turkish Foreign Policy have to do their research by using foreign archival sources; therefore, it does not seem to be possible to handle the documents in a comparative perspective.

Premiership Ottoman Archives, Presidency Archives, ATASE Archive, Archive of Ministry of Foreign Affairs and others are all very important for international relations will be under our debate. Moreover, The National Archives (United Kingdom), Ulkoasianministeriö Arkisto (Finland) will be analyzed by giving examples to indicate their importance for the Turkish foreign policy. In this article, our purpose is to indicate the importance of archives in dealing with the international conflicts and handle their reflections in the Turkish foreign policy.

Key Words: Archive, Foreign Policy, Turkish, British, Finnish.

GİRİŞ

Arşiv, menşei bakımından Grekçe: apxeiov ve buradan da Latinceye geçen archivum kelimesinden oluşmaktadır. Geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantı kurmak gibi önemli bir görev üstlenen arşiv, bir ulusun en değerli hazinesi ve devlet varlığının hafızası niteliğindedir.¹ Arşiv belgeleri, kendini meydana getiren ulusların faaliyetlerinin gerçek ve yaşayan delilleridir. Bir milletin ve devletin varlığını ispat eden tapu senedi niteliği taşımaktadır. Bir başka anlamda tarih demektir. Dolayısıyla geçmiş yüzyıllara ait doğru bilgileri arşivlerde bulmak mümkündür.²

¹ Osman Ersoy, “Arşiv Nedir, Arşivist Kimdir?”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 6 (3), 1957.s. 101; AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi ise arşivi şu şekilde tanımlamaktadır: Resmi ve yarı-resmi kurumların, organların, ticari kuruluşların, özel birimlerin çalışmalarıyla ilgili kayıt ve belgelerin düzenli bir bütün olarak saklandığı yer. *AnaBritannica*, Cilt:2, Güzel Sanatlar Matbaası, 1986. s.349.

² Atilla Çetin, “Osmanlı Arşivciliğine Toplu Bir Bakış”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXXIII (2), 1984.s. 53.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



Fakat arşivlerde bulunan belgelerin tam anlamıyla gerçekleri söylediğini ve her şeyi açıkladığı kanısına varmak da doğru değildir. Gerçeğe ulaşmak ve belgeleri titiz bir eleştiri süzgecinden geçirmek tarihinin görevidir.

Arşiv, yaşanmakta olan zaman ile mazi arasında bir köprü vazifesi kurar. Milletın hüviyet varakası, bir bakıma hatıra defteridir. Bir milletin ve devletin tarihi, devlet ve millet hayatının ana çizgileri arşivlerde saklıdır. Arşiv “milli hafıza” demek olan tarihin temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Toplum hayatıyla ilgili siyasi, idari, hukuki, askeri, biyografik, teknik ve kültürel konulardaki araştırmalar, devletlerin uluslararası ilişkilerinden doğan haklarının tespiti için gerekli belgeler, toplumun sosyal özelliklerini belirten her türlü yazılı malzeme ve belgeler arşivlerden sağlanabilir.³ Arşiv malzemeleri, dış politika araştırmalarında ilk elden kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Arşiv belgeleri kullanılmadan siyasi tarih alanında özgün bir çalışma ortaya koymak oldukça zordur. Çünkü devletler arasında meydana gelen siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilere dair birincil kaynakların önemli kısmını arşivlerde bulabiliriz. Örneğin imzalanan gizli bir antlaşmaya dair önemli yazışmaları, görüşmeleri ve tartışmaları arşivlerde bulmak mümkün olabilmektedir. Uluslararası ilişkiler alanında yapılacak çalışmalarda kullanılan arşiv belgelerinin çeşitliliği eserin özgünlüğünü daha da artıracaktır. Sadece bir devletin belgelerine dayanılarak yazılan eser tek bir bakış açısını yansıtır.

Bazı uluslararası ilişkiler teorisyenleri her ne kadar arşiv belgelerini kullanan siyasi tarihçileri “belge fetişizmi” yapmakla itham etse de bu durum arşiv belgelerinin önemini azaltmamaktadır. Prof. Dr. Çağrı Erhan’ın da dediği gibi “teorisyenler, arşiv belgelerini kullanmak yerine siyasi tarihçilerin birincil kaynaklara dayanarak hazırladıkları kitap ve makaleleri kullanmayı tercih etmektedir. Yani dolaylı yoldan da olsa teorikiler birinci elden kaynakları kullanmaya mecbur kalmaktadır”.⁴ Arşivlerin uluslararası ilişkiler açısından önemli olduğu sadece arşivciler ve tarihçiler değil komutanlar, krallar ve devlet adamları tarafından da kayda değer bulunmuştur. Örneğin Napolyon; İtalya, Hollanda ve İspanya’dan çok sayıda arşiv malzemesini Fransa’ya taşımıştır. Japonya, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hong Kong’da bulunan arşiv belgelerini kendi ülkesine göndermeye karar vermiştir. İngilizler, İskoç arşivlerini 1296 ve 1651’de olmak üzere iki defa boşaltmışlardır.⁵ Bu durum arşivlerin gerek istihbarat ve gerekse de çeşitli toprak düzenlemeleri için önemli olduğunun bir kanıtıdır. Osmanlı İmparatorluğu da arşivlerin korunmasına büyük önem vermiştir. I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu, Bükreş Sefareti’ndeki arşiv belgelerinin Romanya Hükümeti’nin eline geçmesini önlemek için sefaret belgeleri Bükreş’teki Amerikan Büyükelçiliği’ne geçici olarak teslim edilmiştir.⁶

Tarihte birçok örnek göstermiştir ki; ulusal ve uluslararası sorunları ortadan kaldırması umulan belgelerin paylaşılması da devletler arasında ayrı bir ihtilaf konusu olmuştur. Arşiv belgelerinin taraflar arasında karşılıklı verilebilmesi için zaman zaman özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’nda eski Osmanlı hükümleraltı altındaki ülkelerin arşivlerinde bulunan belgelerin yeni Türkiye Devleti’ne iadesinin bir uluslararası diplomatik antlaşmada ayrı madde şeklinde yazılması belgelerin önemini ortaya koymaktadır.

³ Çetin, *agm*, .s. 53-54.

⁴ Çağrı Erhan, “Siyasi Tarih’in Kaynakları”, *Türkiye’de Siyasi Tarih’in Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, 2006.s. 104.

⁵ Hikmet Özdemir, “Uluslararası İhtilafların Çözümünde Arşivlerin Rolü”, *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu*, 17-19 Kasım 2005, Ankara, 2006.s. 66.

⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, (BOA), HR. SYS. Dosya:2425, Gömlek:21.

Lozan Antlaşması'ndaki 139. madde şöyledir: “(..) yalnız Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bir ülkenin hükümetini ilgilendiren ve Türkiye'de bulunan arşivler, planlar ve her türlü belgelerle, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bir toprakta bulunup, yalnız Türk hükümetini ilgilendiren bu çeşit belgeler, karşılıklı olarak her iki tarafça birbirine verilecektir...arşivleri, kütükleri, planları, senetleri ve öteki belgeleri elinde bulunduran hükümet de kendisini bu belgelerle ilgili saymaktaysa, bu belgeler, istek üzerine ilgili hükümete bulunan fotoğraflarını ya da onaylanmış örneklerini (kopyalarını) vermek şartıyla, o hükümetçe saklanabilecektir. Gerek Türkiye'de gerekse ayrılmış topraklardan alınmış arşivle, kütükler, planlar, senetler ve öteki belgeler, yalnız alınmış oldukları ülkeyi ilgilendirmekteyseler, bunların asılları, karşılıklı olarak geri verilecektir...”⁷ Türkiye, arşivlerde bulunan bu belgeleri almaya çalışmışsa da istediği sonucu alamamıştır hatta daha sonraki süreçte eldeki arşiv malzemelerine yeterli ilgi gösterilmemiştir. Öyle ki 1931 yılında, dünya arşivcilik tarihinde nadir rastlanabilecek bir olayla, bir buçuk milyon civarında olan bazı defter ve belgeler, Bulgaristan'da kâğıt üreten İsviçre sermayeli Berger Fabrikası'na, okkası 3 kuruş 10 paradan hurda kâğıt olarak satılmıştır. Bulgar makamları adı geçen belgelerin arşiv malzemesi olduğunu anlayarak el koymuş, Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi'nde bu belgeler koruma altına almıştır.⁸ Sonraki yıllarda Türkiye, bu belgelerden sadece bir kısmının fotokopisini veya mikrofilmünü alabilmiştir.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan intikal eden en zengin ve değerli arşiv malzeme kuşkusuz, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (İstanbul/Kâğıthane) bulunmaktadır. Osmanlı Arşivi'ndeki diplomatik belgeler incelendiğinde diplomasi tarihi çalışmalarına kaynak teşkil edecek düzeyde zengin bir materyalin olduğu gözlerden kaçmamaktadır.⁹ Osmanlı İmparatorluğunun hâkim olduğu coğrafyada üç kıtada otuzdan fazla bağımsız ülke mevcuttur. Bu ülkelerin Osmanlı dönemlerindeki tarihlerinin en zengin kaynağı Osmanlı Arşivleri'dir. 200 ile 500 yıllık bir dönemi ihtiva eden bu kaynak incelenmedikçe, bu ülkelerin Osmanlı dönemine ait tarihleri tam anlamıyla yazılamayacaktır.¹⁰ Bununla birlikte bu ülkelerin diplomasi, kültür ve ekonomi tarihlerinin gün ışığına çıkarılmasında, uluslararası haklarının ispatı ve korunmasında, Osmanlı Arşivi büyük önem taşımaktadır. Bu duruma atıf yapan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Almanya'da yayınlanan Welt am Sonntag gazetesine verdiği bir mülakatta, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasına karşı çıkan ülkelerin tutumunu anlamakta güçlük çektiğini ifade ettikten sonra, “Tarihi açıdan Avrupa'nın bir parçasıyız. Bizim arşivlerimiz olmadan tarihini yazamayacak bazı Avrupa ülkeleri var”¹¹ açıklamasını yapmıştır. Davutoğlu'nun bu beyanatı gerçeği ifade eden bir tespittir. Fakat bu durum sadece Avrupa için değil, Ortadoğu ülkeleri, Kafkasya'daki ve Kuzey Afrika'daki devletlerin tamamı için de geçerlidir. Yüzlerce yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalan veya ilişki kuran bu devletlerden hiçbirisi Türklerle ortak geçmişlerine atıf yapmadan, dahası Türk arşivlerini kullanmadan kendi tarihlerini tam anlamıyla yazamazlar.

⁷ Sevtap Demirci, **Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, Çev.M. Moralı, Alfa Yay., İstanbul, 2011.s. 258.

⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Bulgaristan'daki Osmanlı Evrakı**, Ankara, 1994.s. 23-24; Rumeli'deki bazı vilayet arşivleri 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında korunamamış ve tahribata uğramıştır. 1879 yılında değişik yerlerden toplanan önemli belgeler Sofya'da bulunan Milli Kütüphane'ye nakledilmiştir. Yusuf Ziya Sarı, **Cumhuriyet Döneminde Arşiv Çalışmaları, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, AİİT Enstitüsü, Ankara, 2001.s. 34.

⁹ Engin Berber, **Türk Dış Politikası Çalışmaları**, İstanbul Bilgi Üniv., Yay., İstanbul, 2007. s.15.

¹⁰ Yusuf Sarı, “Arap Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Türk Arşivlerinin Önemi”, **Belleten**, LXXIV, (271), s.674.

¹¹ **Sabah**, 07.03.2011.

2006 yılında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de “Ben Filistin ile ilgilenmeyeceğim de kim ilgilenecek? Filistin’in, İsrail’in, Kudüs’ün, bütün bu coğrafyanın tapuları, arşivleri benim elimde”¹² ifadeleriyle Türk arşivlerindeki belgelerin bölge üzerindeki önemine değinmiştir. Fakat Prof. Dr. Şükrü Hanioglu’nun da ifade ettiği gibi, “Osmanlı mimari mirasına dahi tahammül edemeyen bir coğrafyada bu zeminde üretilecek aktif dış siyaset beklentisi olduğunu varsaymak, küresel güçlerin halledemediği meselelerin böyle bir prestij yardımıyla çözülebileceğine inanmak anakronizmin de ötesine giden bir hayalciliktir. Tapu kayıtlarının Osmanlı Arşivlerinde olması, bölgenin asırlarca İstanbul’dan idare edilmiş olması nedeniyle Filistin-İsrail sorununda anlaşmazlığın her iki tarafınca Türkiye’nin hakem olarak kabul edilebileceğini varsaymak ve bu temelde dış siyaset üretmek, gerçekte bölgesel bir güç olarak daha kapsamlı bir siyaset üretmeyi engelleyen bir yaklaşımdır.”¹³

Söz konusu olan sadece, savaşların, barış antlaşmalarının, ittifakların anlatıldığı siyasi tarih değildir. Osmanlı idaresinde kalmış olan devletler, kendi sosyal ve ekonomik tarihlerini yazmak için de Osmanlı Arşivleri’nde bulunan başta tapu, vergi ve mahkeme kayıtları olmak üzere belgelere müracaat etmek zorundadır. Hem iç hem de uluslararası hukuk açısından önemli kanıtlardan biri olan arşiv belgeleri uluslararası sorunların çözümüne de katkıda bulunabilmektedir.

Örneğin Filistin Kurtuluş Örgütü Ankara Bürosu, 1984 yılında Türk Dışişleri’ne resmen başvurarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistinli ailelere İsrail ve Ürdün toprakları için verilen tapu senetlerini isteme gereği duymuştur. Dışişleri Bakanlığı: “o dönemde tapusu verilen topraklar Osmanlı İmparatorluğuna aitti. Şimdi bizim yapabileceğimiz tek şey tapu senet örneklerini bulabilirsek varislerine vermektir.”¹⁴ açıklamasında bulunmuştur. Öyle ki bu kayıtlar mikrofilmler halinde Ankara’da Filistin temsilciliğine verilmiştir. Filistin topraklarının Osmanlı İmparatorluğu’ndaki son sahiplerini gösteren bu kayıtlar, Filistinlilerin yerel ve uluslararası mahkemelerde haklarını daha iyi savunmalarını sağlayacaktır.¹⁵ Yine 2011 yılında Gazze’deki Hamas yönetiminin İçişleri Bakanlığı Sivil İşler Müdürü Riyad Zeytuni, 2008-2009 savaşında ellerindeki kayıtların yok edildiğini, İsrail’in de kendilerine bu belgelerin kopyasını vermeyi reddettiğini ifade ettikten sonra Türkiye’den Osmanlı dönemine ait Gazze tapu ve nüfus kayıtlarını istemiştir.¹⁶

Osmanlı Arşivleri sadece Filistin için değil bölgenin diğer devletleri için de büyük önem taşımaktadır. Mayıs 1985’te Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek’in Türkiye gezisi sırasında; Mısır ile İsrail arasında Akabe Körfezi’nde anlaşmazlık konusu olan bir km² lik toprak parçasıyla ilgili olarak Osmanlı döneminde Akdeniz’den Akabe Körfezi’ne uzayıp giden bir sınır çizgisine ilişkin belgenin fotokopisi Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından kendisine hediye edilmiş; Mübarek ise bu durumdan dolayı Türk makamlarına teşekkür etmiştir.¹⁷

¹² **Vatan**, 21.02.2006.

¹³ Şükrü Hanioglu, “Osmanlı Geçmişi ve Dış Siyaset Yapımı”, **Zaman**, 27 Nisan 2006.

¹⁴ Çağrı Erhan, “Arşivlerimiz Olmasa, Bazı Avrupa Ülkeleri Tarihlerini Yazamaz!”, **Türkiye**, 15.03.2011; **Milliyet**, 06.09.1984.

¹⁵ Filistin, İsrail’in eline geçmesini önlemek için kayıtları Ankara’da tutmuştur. **Vatan**, 21.02.2006; **Hürriyet**, 21 Şubat 2006.

¹⁶ Zeytuni, Türkiye’den Osmanlı dönemine ait Gazze’nin tapu ve nüfus kayıtlarını istediklerini, ancak kendilerine verilmediğini belirterek, “Başbakan Erdoğan’dan bu kayıtları özellikle de Osmanlı zamanında kayıtlara geçen isimleri, tapuları, ölüm-doğum kayıtlarını talep ediyoruz. Kendi aslımızı bulmamız bu kayıtlara bağlı” sözleriyle Osmanlı arşivlerinin kendileri için ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir. **Vatan**, 24.11.2011; Sadece Filistin devleti değil Kudüs’teki vatandaşlar da topraklarının mülkiyeti için zaman zaman kişisel olarak Osmanlı Arşivlerine başvurumaktadırlar. **Radikal**, 6 Aralık 2009.

¹⁷ Özdemir, **agm**, s. 70.

Yine 18-21 Ocak 1986 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Mısır'a gezisi sırasında Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek: "*Gazze'deki bazı topraklarla ilgili, Filistin'le aramızda sorunlar var. Bunu çözmek için, Osmanlı tapu kayıtlarına bakmak istiyoruz*" isteğinde bulunmuştur. Bu kapsamda belgeler kısa bir süre sonra Kahire'ye gönderilmiştir. Türkiye'nin bu jestinden ötürü Mübarek, Ankara'ya teşekkür ederek, "*Osmanlı tapusuyla anlaşmazlık giderildi*"¹⁸ ifadesini kullanmıştır. Osmanlı egemenliğinde kalmış veya ilişki kurmuş devletlerin toprak anlaşmazlıklarında Osmanlı tapu kayıtlarının kullanılması arşiv belgelerinin önemini göstermektedir.

Filistin-İsrail, Kuveyt-Katar, Libya-Çad, Mısır-İsrail, Libya-Tunus, Yemen-Eritre ve Suudi Arabistan-Yemen kara ve deniz sınır anlaşmazlıklarının gerek uluslararası mahkemelerde ve gerekse de taraflar arasında çözülmesinde Osmanlı belgeleri büyük önem taşımıştır. Fakat bu dokümanlar Ankara'yı bu coğrafyadaki her anlaşmazlığı halledecek bir hakem durumuna da getirmemiştir. Öyle ki çıkarları doğrultusunda hareket eden devletler, geçmişe ait belgeleri dikkate almama tercihini de kullanabilmektedir.

Osmanlı belgeleri, uluslararası sorunların çözümünde her ne kadar önemli katkı sağlasa da belgelerin Arap harfleriyle (Osmanlıca) yazılmış olması başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Türkçe bilen yabancı araştırmacıların ayrıca Osmanlıca öğrenmeleri gerekmektedir. Örneğin Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nde çalışabilmek için Osmanlıca bilmek şartlar arasında yer almaktadır. Türk Arşivleri'nde bulunan 1928 yılı öncesine ait belgelerin okunabilmesi için Osmanlıca bilmek gerekmektedir. Ayrıca Fransızca yazılmış belgelerin çoğunlukta olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır. Uluslararası ilişkiler bölümlerinde lisans ve yüksek lisans ders programlarında seçmeli olmak kaydıyla Osmanlı Paleografyası dersi konulması bu kaynak dilinin zamanında öğrenilmesini sağlayacaktır.¹⁹ Fakat belgeleri incelerken Osmanlı zamanında ve şimdi kullanılan terminolojiyi de iyi bilmek gerekir. Örneğin "terakki" kelimesi sözlükte: yukarı kalkma, yükselme ve ilerleme anlamına gelirken bir başka Osmanlı belgesinde aynı kelime: kapı kulu veya tımar erbabına cülus veya harp sonrasında yapılan zam" anlamında kullanılabilmektedir.²⁰ Yer isimleri ve sınırlar büyük değişiklik gösterdiği için diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalarda dönemine göre kullanılan terminolojiye vakıf olunmalıdır. Örneğin Osmanlı belgelerinde Finlandiya'nın başkenti Helsingfors, Fin belgelerinde ise Helsinki ismi geçmektedir. Helsingfors, İsveççe'de kullanılırken Helsinki ise Fince'de kullanılmaktadır. Bir başka örnek ise Norveç'in başkenti "Christiania" Osmanlı ve İngiliz belgelerinde Kristinya, Kristiania veya Christiania diye geçer ve Oslo (Christiania 1925'ten itibaren Oslo olarak adlandırılmaya başlanmıştır) ifadesi bulunmamaktadır.

John Tossy'nin de dediği gibi; "Arşiv belgeleri, sorulara anında cevap veren açık birer kitap değildir. Belgeler ilk anda göze çarpandan çok daha fazla anlamlı veri sunabilirler; eğitimsiz gözün anlamlandıramayacağı ölçüde belirsiz ve arkaik formlar halinde bulunabilir. Tarihçinin bir belgenin anlam ve önemini doğru değerlendirebilmesi için önce onun nasıl, ne zaman ve niçin meydana getirildiğini tespit etmesi gerekir. Bu da hem destekleyici bilgiden yararlanmayı hem de kuşkucu bir zekâyı gerektirmektedir."²¹ Dış politika çalışmalarında hem kuram hem de belgeler birlikte değerlendirildiğinde, "belgelerin iç ve dış tenkidi yapılmak kaydıyla", özgün eserler ortaya koymak mümkün olabilecektir.

¹⁸ Yalçın Doğan, "Filistin'e Verilen Tapu Kayıtları", *Hürriyet*, 21 Şubat 2006.

¹⁹ Berber, *Age*, s.15.

²⁰ Mehmet Şeker, "Arşivcilik Eğitiminde Osmanlı Müesseslerini Öğrenme Gereği ve Terminoloji Sorununa Dair Proje Teklifi", *I. Milli Arşiv Şurası*, 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998.s. 130-131.

²¹ "Kayıtlar, çok eski zamanlardaki küçük çocuklar gibi, ancak kendileriyle konuşanla konuşur ve asla yabancılara konuşmazlar" John Tossy, *Tarihin Peşinde*, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.s. 58.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu eserler de dış politika alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu eserlerin bazıları şunlardır: Osmanlı Arşiv Belgelerinde Bosna-Hersek, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Filistin, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Karabağ, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni- Fransız İlişkileri I-II-III (1879-1922), Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri (1845-1890) I, Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri I-II (1839-1919), Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri I-II-II (1841-1921). Fakat şunu da unutmamak gerekir ki adı geçen ülkelerle ilgili yayınlanan bu eserler, o ülkelerle ilgili tüm belgeleri değil sadece bir kısmını kapsamaktadır. Adı geçen kitaplarda belgelerin transkripsiyonu yapılmış ve orijinal kopyalarıyla birlikte yayınlanmıştır.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ

Türk diplomasi tarihi çalışmalarında, Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerinin önem arz ettiği bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte özellikle 19. yüzyıldan itibaren kurulmuş olan imparatorlukların Dışişleri Arşivi beynelmilel tarih kaynaklarıdır. En başta Britanya İmparatorluğu, Fransa, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu, sonra Almanya ve İtalya gelir. Bunun yanında Japonya, Çin, İran ve Hindistan'ın arşivleri de büyük önem taşımaktadır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren birbirleri nezdinde büyükelçiyle temsil edilen ve ona göre de büyük ve geniş sefaret heyetleriyle çalışan ülkeler birbirlerinin siyaset, iktisat ve hatta kültürü ve içtimai hayatı hakkında ilginç ve önemli belgelere sahiptirler.²²

Dünyadaki önemli arşivlerden biri de Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan Dışişleri (Hariciye) Arşivi'dir. 1846'da kurulan Hazine-i Evrak'taki (1919 yılına kadar olan döneme ilişkin) Osmanlı İmparatorluğuna ait belgeler Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne devre edilmiştir. Fakat 1919-1958 yıllarını kapsayan bölümü ile 1959'dan günümüze kadar ait olan belgeler Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde yer almaktadır. Fakat uzun yıllardan beri Dışişleri Bakanlığı Arşivi araştırmacılara kapalıdır. Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin verdiği bilgiye göre; Ankara Karakusunlar'da inşa edilen yeni Dışişleri Kampüsü içinde yer alan arşiv binasının hazırlıkları bitirilmiştir. 18 bin metrekare alana 5 katlı olarak inşa edilen yeni arşiv binasında belgeler elektronik ortamda aranabilecek. Şuanda araştırmacılara sınırlı sayıda bakanlığın yetkilileri tarafından belge verilmektedir. Arşivin tam anlamıyla ne zaman açılacağı konusunda bir tarih verilmemektedir.

Dışişleri Bakanlığı Arşivinin bir an önce araştırmacılara tam anlamıyla açılması gerekir. Türk ve yabancı araştırmacıların artık ihtimaller ve varsayımlar üzerine değil belgeler üzerinden konuşabilmeleri elzemdir. Aksi takdirde Türk ve yabancı bilim adamları başka ülkelerin arşivlerinden ve onların bakış açısıyla Türk dış politikasını yorumlayacaklardır. Türkiye'de uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında yapılan çoğu çalışma maalesef Amerikan ve İngiliz arşiv kaynaklarına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin bakış açısıyla bilgi aktarılmaktadır. Bu durum ise sağlıklı analizlere ulaşmayı engellemektedir. Bu arada İngiliz arşivlerinde Türkiye ile ilgili bazı belgelere sansür uygulanmakta veya araştırmacılara önemli belgeler verilmemektedir.²³

²² İlber Ortaylı, "Dışişleri Arşivi Konusu", *I. Milli Arşiv Şurası*, 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998.s. 491.

²³ Örneğin Kurtuluş Savaşı sırasında Bolşeviklerle yapılan bazı görüşmeler ve istihbarat bilgileri, Kabinedeki değişikliğe dair istihbarat bilgileri ayrıca Mustafa Kemal'in özel yaşamıyla ilgili belgelerin üzeri ya mürekkeple kapatılmış ya da gizli bölümler kesilmiştir. *The National Archives, Foreign Office (FO)*, 371/ E7122/1/44; *FO*, 371/E9335/1/44; *FO*, 371/E9074/1/44.

Sonuç olarak Dışişleri Bakanlığı Arşivinin belgeleri olmadan yapılan Siyasi tarih veya diplomasi tarihi çalışmaları eksik olmaya mahkûmdur. Yabancı devletlerin arşivlerinden yararlanarak hazırlanan her çalışma da ister istemez o ülkelerin bakış açısını yansıtacaktır.

DİĞER TÜRK ARŞİVLERİ

Siyasi tarih alanında çalışanların faydalanabileceği diğer önemli arşivler şunlardır: Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi ve Kızılay Arşivi.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi,²⁴ Türk dış politikası tarihi çalışmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Yaklaşık 1,5 milyon belgeye sahiptir. Adı geçen arşiv, Atatürk'ün cumhurbaşkanlığından günümüze kadar olan belgeleri kapsamaktadır. Devlet başkanlarının Türkiye ziyaretleri, elçilerin güven mektubu, Türkiye'nin imzaladığı antlaşmalar, cumhurbaşkanlarının yurt içi ve yurt dışı ziyaretlerine dair ayrıntılı bilgileri bu arşivde bulmak mümkündür. Fakat bu arşiv tam anlamıyla araştırmacılara açık değildir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri'ne yazılı bir form ile başvurularak gerekli inceleme yapıldıktan sonra araştırmacıya istenen belgeler gönderilmektedir. Dolayısıyla araştırmacı arşivin kataloguna ulaşamamakta, konusyla ilgili başka belge olup olmadığını öğrenememektedir. Arşiv yetkililerinin araştırmacıya göndermiş olduğu belgeler ise oldukça sınırlı ve ihtivasi bakımından da yetersizdir. Örneğin adı geçen arşivden Türk-Fin ilişkileri kapsamında belge talep edilmiş; sınırlı sayıda belge tarafımıza gönderilmiştir. Finlandiya Cumhurbaşkanı Kekkonen'in Türkiye ziyareti ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Finlandiya ziyaretine dair önemli belgeler olmasına rağmen tarafımıza sadece Korutürk'ün yemekte yapmış olduğu konuşmaya dair belge gönderilmiştir. Hâlbuki Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bu konuyla ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler mevcuttur.²⁵

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi; Cumhuriyet dönemiyle ilgili belgeleri ihtiva etmektedir. Türkiye'de en rahat çalışılan arşivlerden biri olma özelliğine sahiptir. Kısa bir süre içinde kayıt yapıldıktan sonra istenen belgeler ivedilikle araştırmacıya cd'ye kopyalanarak verilmektedir. Bu arşiv çeşitli kataloglardan oluşmaktadır.²⁶ Türkiye'nin uluslararası örgütlerle ilişkileri, Türk dış politikası, Kıbrıs sorunu, Başbakan ve Bakanların yurtdışı ziyaretleri, yabancı diplomatların ve devlet adamlarının ziyaretleri, Dışişleri Bakanlığına veya yurtdışına yapılan tayinler, uluslararası antlaşmalar ve Hatay Cumhuriyeti'ne dair önemli belgeler mevcuttur. Cumhuriyet Arşivi belgeleri, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin konumu, yürüttüğü dış ve iç politikaya ışık tutmaktadır. Buradaki dış politik belgeler Başbakanlıktan ve diğer bakanlıklardan gelen dokümanlardan oluşmaktadır.

²⁴ Atatürk Arşivi Projesi ile çeşitli devlet kurumlarından ve kişilerden çok sayıda fotoğraf cumhurbaşkanlığı arşivine kazandırılmıştır. Bu proje sonunda "Atatürk Terekesi" adlı kitap hazırlanmıştır. Kitapta: bardak takımından, sigara tablasına, yazı makinesinden havluya, otomobilden traş takımına kadar Atatürk'ün kullandığı, 4 bin 530 başlıkta 23 bin 46 parçadan oluşan eşyanın tümü, kayıtlardaki açıklamalarıyla kitapta yer almıştır. Cumhurbaşkanlığı, **Atatürk Terekesi**, Ankara, 2006.

²⁵ **Ulkoasiainministeriön Arkisto (Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi)** , Ulf-Erik Slotte, Rapor no: R-74, 24.04.1978.

²⁶ Kataloglar şunlardır: Bakanlar Kurulu Kararları Katalogu, Müsterek Kararnameler Katalogu, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Katalogu, Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu, Bayındırlık Bakanlığı Katalogu, Toprak İskân Genel Müdürlüğü Katalogu, Diyanet İşleri Başkanlığı Katalogu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Katalogu ve yurtdışı merkezlerine ait diğer kataloglar (Bulgaristan, Kıbrıs, Macaristan, Makedonya, Rusya ve Gürcistan) bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Ankara, 2010; Arşiv mevzuatına göre tüm devlet kurumları (Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MİT ve Dışişleri Bakanlığı hariç) belgelerini Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ne göndermek zorundadır. 2012 Dışişleri Bakanlığı Arşiv yönetmeliğine göre üzerinden 30 yıl geçmiş belgeler araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. **Resmi Gazete**, 7 Eylül 2012. Sayı: 28404.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi, 11 Nisan 1916 tarihinde Çanakkale'den itibaren devam etmekte olan harbin tarihini yazmak için Harp Tarihi Şubesi adıyla kurulmuştur. Adı geçen şube, arşivin temelini oluşturmuştur. Harp Tarihi Şubesi'nde, çeşitli yazışmalardan sonra; 1853-1856 Kırım, 1876-1877 Sırp Karadağ, 1877-1878 Osmanlı-Rus, 1897 Türk-Yunan, 1911 Türk-İtalyan ve 1912-1913 Balkan Harplerine dair belgeler toplanmıştır. Çeşitli isim değişikliklerinden sonra Arşiv, 2004 yılında Genelkurmay ATASE ve Denetleme adını almıştır.²⁷ Dış politika ve Siyasi tarihi alanında önemli bir yer teşkil eden ATASE Arşivi, çeşitli koleksiyonlardan oluşmaktadır. Koleksiyonlar şunlardır: Osmanlı-Rus Harbi (Kırım Harbi), Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi, Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878), Osmanlı-Yunan Harbi, Osmanlı Devri İç Olayları (1896-1914), Osmanlı-İtalyan Harbi, Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi, İstiklâl Harbi, Cumhuriyet Devri İç Olayları, İkinci Dünya Harbi²⁸, Kore Harbi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Atatürk Koleksiyonu, Cento Özel Arşivi, Körfez Savaşı. Bu koleksiyonlardan; Kore Harbi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Cento Özel Arşivi ve Körfez Savaşı ile belgeler araştırmacılara açık değildir.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE), A.Ü. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'ne bağlı olarak 15 Nisan 1942'de TBMM'nin aldığı kararla kurulmuştur. Enstitü, Kurtuluş Savaşı'ndan başlayarak Cumhuriyet Dönemine ilişkin her türlü belge ve bilgiyi toplama, bu döneme ilişkin bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapma yanında, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak, İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi derslerinin programlarını hazırlamak ve bu dersleri verecek kişileri belirlemekle yükümlü kılınmıştır.²⁹ Enstitü'nün arşivinde; Türkiye'yi ziyaret eden yabancı devlet başkanları, Cumhuriyet'in 10. yıl törenleri, Hatay Cumhuriyeti, İsmet İnönü'nün Macaristan ve Yunanistan ziyaretleri, Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Ayrıca arşiv ve kütüphanede yaklaşık 9.000 kitap, gazete, fotoğraf ve pul koleksiyonları bulunmaktadır. Bu enstitü'nün arşivine çok sayıda belge, kitap ve fotoğraf bağışı yapılmış olması kayda değerdir. Örneğin Moskova Büyükelçiliği yapmış olan Ali Fuat Cebesoy'un adı geçen arşive bağışladığı belgelerin Türk-Sovyet ilişkilerini değerlendirme adına bize önemli ipuçları verdiğini görebilmekteyiz.

TBMM Arşivi, uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında yapılacak çalışmalar için önemli arşivlerden birini teşkil etmektedir. Bu arşivde; mecliste kabul edilen antlaşmalar, yurt dışına asker gönderme ile ilgili çıkartılan tezkereler, yabancı devlet başkanlarının TBMM'yi ziyaretleri ve Mecliste yapmış oldukları konuşmalar ve dış politikayla ilgili hükümetlerin takip ettiği siyasete dair önemli belgeler mevcuttur. Fakat bu arşiv, tam anlamıyla araştırmacılara açık değildir. TBMM Arşivi'nde tasnif çalışmaları devam etmektedir. Özellikle TBMM'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihli ilk toplantıdan bugüne, TBMM, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosu, Kurucu Meclis, Temsilciler Meclisi, Milli Birlik Komitesi, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisinin tüm tutanaklarına pdf formatında erişilebilmektedir.

²⁷ Ahmet Tetik, "Dünden Bugüne Genelkurmay ATASE Arşivi", **Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu**, 17-19 Kasım 2005, Ankara, 2006.s. 107-109. ATASE Arşivi'ne araştırmacılar bir form ve kimlik fotokopileri ile başvurmuştur. Yapılan inceleme neticesinde arşivde çalışılabilmektedir. Yüksek lisans düzeyinde en fazla 50 belge, doktora veya üzeri için de en fazla 100 belge verilmektedir.

²⁸ İkinci Dünya Harbi Koleksiyonu (İDH), belgeleri oldukça azdır. Milli Savunma Bakanlığı'ndan alınan belgelerdir. 1997 yılında "Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri: İkinci Dünya Harbi ve Türkiye" adlı sempozyumda araştırmacıların kullandığı belgelerden oluşmaktadır.

²⁹ Necdet Aysal, "Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci", **Atatürk Yolu**, Sayı:33-34, Mayıs-Kasım 2004.s.243. Enstitü arşivi kapsamında 9 ciltlik bir katalog hazırlanmıştır. TİTE Arşivine bağış yapan bazı kişiler şunlardır: Refet Bele, Bekir Sıtkı Baykal, Hacim Muhittin Çanklı, Kazım Karabekir, Hüsrev Gere, Avni Gelendost, Rahmi Apak, Fahri Belen, Enver Behnan Şapolyo, Gıyas Yetkin.

Kızılay Arşivi; Mecruhin ve Marda'yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nden Türk Kızılayına kadar uzanan döneme ait belgeler bu arşivde yer almaktadır. 1868'den 1928 yılına kadar çoğunluğu Osmanlıca ve Fransızca yaklaşık 1500 kutu belge, 550 adet defter, Balkan ve Dünya Savaşları'ndaki Türk ve yabancı esirlere ait yaklaşık 300.000 adet esir kartı bulunmaktadır. 1868'den 1930 yılına kadar olan belgelerin büyük bir bölümü araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.³⁰ Adı geçen arşivde yabancı devletlerin Osmanlıya ve Türkiye'ye yardımları, Kızılay'ın yabancı devletlere göndermiş olduğu yardımlar, depremler ve uluslararası yardım örgütleriyle olan ilişkilerine dair önemli belgeler mevcuttur. Ayrıca adı geçen arşivde İkinci Dünya Savaşı ile ilgili belgeler oldukça önemlidir. Fakat Kızılay Arşivinin İkinci Dünya Savaşı ile ilgili belgeleri araştırmacılara açık değildir. Bu konuyla ilgili olarak adı geçen arşivden sadece bazı araştırmacılar yararlanabilmiştir.³¹

İNGİLİZ ULUSAL ARŞİVLERİ (THE NATIONAL ARCHIVES) VE FİNLANDİYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ (ULKOASIAINMINISTERIÖ ARKISTO)

Türk dış politikası alanında yapılan çalışmalarda yerli ve yabancı arşivlerin önemi büyüktür. Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'nde görev yapan diplomatlar meydana gelen tüm gelişmeleri kendi ülkelerine bildirmişlerdir. Özellikle diplomatların yıllık rapor (annual report) olarak göndermiş oldukları dokümanlar çok önemlidir. Çünkü o yıl içerisinde meydana gelen siyasi, ekonomik ve kültürel olayları bu raporlarda bulmak mümkündür. Yabancı arşivlerden The National Archives ve Ulkoasiainministeriö Arkisto'da çalışmış olduğumdan dolayı sadece iki arşiv hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

The National Archives (İngiliz Ulusal Arşivleri)

1838'de parlamentonun aldığı bir kararla o zamana kadar dağınık bir halde olan evraklar bir araya getirilerek The Public Record Office oluşturulmuştur. Burada bulunan belgeler 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Arşivdeki belgeler, Normandiya Dükü, "William the Conqueror"un Hasting Savaşı (1066) sonunda İngiltere'yi almasıyla başlar. İlk vesika İngiltere'nin arazi ve toprak taksimatını göstermektedir.³² 2003 yılında İngiltere'deki tüm arşivler birleştirilerek The National Archives³³ adını almıştır. Adı geçen arşiv şu koleksiyonlardan oluşmaktadır: Foreign Office, War Office, Colonial Office, Home Office, Board of Trade, Cabinet Office, British Railways Record Office vd. The National Archives'de çalışma odaları, müze ve kütüphane de bulunmaktadır. Adı geçen arşivde 11 milyon belge bulunmaktadır. Arşiv katalogları iki kısma ayrılmaktadır: Online ve yazılı katalog olmak üzere. Online katalog oldukça yetersizdir. Türkiye ile ilgili yapılan araştırmalarda yazılı katalog daha detaylı olup her ayrıntıyı bulmak mümkündür. İngiliz Ulusal Arşivleri, sahip olduğu belgelerin tamamına yakını tasnif etmiş ve bunların büyük bir kısmını da hem uzun yıllar boyu sağlıklı olarak koruyup saklayabilme hem de en kısa yoldan araştırmacıların hizmetine sunmak amacıyla dijital ortama aktarmışlardır. Fakat dijital ortama aktarılan arşiv belgelerinin çok az bir kısmı kurumun internet sitesinden ücretsiz olarak kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Belgeleri mikrofilm veya dijital alabilmek amacıyla belli bir ücret ödemek gereklidir.

³⁰ Daha detaylı bilgi ve katalog için bkz. <http://arsiv.kizilay.org.tr/index.php?sf=cntnt&id=9>; 1939'da meydana gelen Erzincan Depreminden ötürü çok sayıda devlet yardım göndermiştir. Finlandiya Müslümanlarının göndermiş olduğu yardım için Bkz. **Kızılay Arşivi**, Kutu: 1415, Belge:6; İngiltere için Bkz. **The National Archives**, T, 161/ 1041; ADM, 1/10610.

³¹ Bu araştırmacıardan biri Sayın Prof. Dr. Ulvi Keser'dir. Bkz. Ulvi Keser, **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949**, Türk Kızılayı Yay., Ankara, 2010.

³² Osman Ersoy, "İngiliz Devlet Arşivi" (The Public Record Office), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 4 (2), 1955.s.1.

³³ Adres: Kew Richmond, Surrey TW9 4DU, Birleşik Krallık.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



İngiliz Arşivleri, Türk tarihi ile ilgili olarak, gerek İngilizce gerekse Türkçe yazılmış çeşitli karakterdeki belgeleri bünyesinde barındırmasından ötürü hem Osmanlı tarihi hem de Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelemeleri açısından önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir.

Belgelerde, Türk dış politika aktörlerinin geçmişi, Türkiye'nin önde gelen gazeteci, bilim adam ve yazarlarına dair bilgiler bulmak mümkündür. Bu belgelerde sokak dedikodularından devlet büyükleriyle görüşmelere, ajanlardan toplanan bilgilerden diplomatların şahsi değerlendirmelerine kadar geniş yelpazede çok ayrıntılı bilgilere rastlamak mümkündür. Bazı diplomatlar topladıkları bilgileri gönderirken, 'bunu bir dedikodu olarak duydum' ya da 'bu bilgiye biraz ihtiyatlı yaklaşılması lazım' gibi değerlendirmeler de yapmışlardır.³⁴ Bu sebeple arşiv belgeleri okunurken çok titiz davranmak gerekir. Çünkü bir iddianın yazılı olarak bulunması onun doğru olduğu anlamına gelmez. Bu bağlamda diğer arşivlerde olduğu gibi İngiliz belgelerini de değerlendirirken buna dikkat etmek gerekir. Geçmişteki bir belgeyi bugünün bakış açısı ile değerlendirmek de doğru değildir.

İngiliz belgelerinde Türk dış politikasına ve uluslararası ilişkilerdeki konumuna dair önemli bilgiler mevcuttur. Örneğin Türkiye'deki İngiliz diplomatlar; Türkiye'nin yabancı devletlerle imzalamış olduğu antlaşmaları, Türkiye'yi ziyaret eden devlet adamları ve yabancı diplomatların faaliyetlerine dair ayrıntılı raporlar Londra'ya göndermiştir. Ayrıca Türkiye'nin komşu ülkelerle yaşadığı ekonomik ilişkiler hakkında toplanan bilgiler gerekli mercilere iletilmiştir. Sadece Türkiye'de meydana gelen gelişmeler değil Osmanlı hanedanının yurtdışındaki faaliyetlerini de ayrıntılı olarak rapor etmişlerdir.³⁵

Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında yabancı diplomatlar, Türkiye'yi çok dikkatli bir şekilde takip etmiştir. Türkiye'nin sadece dış politikadaki faaliyetleri değil yurt içinde meydana gelen veya gelmesi muhtemel her olay yakından izlenmiştir. Buna ilaveten Türkiye'deki önemli kişilerin listesi hazırlanarak haklarında ayrıntılı bilgiler düzenlenmiştir.³⁶ Türk-Rus ilişkileri, Boğazlar meselesi, Sovyetlerin toprak talepleri, Adana Görüşmeleri, Kahire, Tahran, Yalta, Postdam Konferansları ile ilgili önemli bilgiler bulmak mümkündür.³⁷

İngiliz Arşivlerinde, sadece Türkiye değil, Ortadoğu ülkeleri, Kafkasya, Avrupa, Orta Asya, Çin, Japonya, İskandinavya ve Afrika'daki devletlerin tümüyle ilgili önemli belgeler mevcuttur. Yüzlerce yıl İngiliz hâkimiyeti altında kalan veya ilişki kuran bu devletlerden hiçbirini İngilizlerle ortak geçmişlerine atıf yapmadan, dahası İngiliz arşivlerini kullanmadan kendi tarihlerini tam anlamıyla öğrenemezler. Nitekim The National Archives'de dünyanın hemen hemen her ülkesinden araştırmacı bulmak mümkündür. Ayrıca İngiliz arşivlerinden yararlanarak hazırlanan *British Documents on Foreign Affairs* belgeleri de oldukça önemlidir.

³⁴ 1921 yılından örnek verirsek: "İngiliz İstihbarat Servisi, Türk devlet sırlarını ve gizli bilgileri toplarken, bunları sağlayan kaynakların yetenezsiz ve bazen kuşkulu olması olasılığı yüzünden, bu bilgileri, özellikle 1921 yılı sonunda, iki sınıfa ayırıyordu: A1 sınıfı, oldukça gizli ve mevsuk bilgileri kapsıyordu. Bu denli bilgiler, önceden yararlı oldukları saptanmış, gerçekten güvenilir ve yetenekli istihbarat ajanlarınca sağlanıyordu. A2 sınıfındaki bilgiler ise, henüz doğrulanmamış, pek güvenilmeyen, deneysiz, yetenezsiz ve kuşkulu kaynaklarca sağlanan, olası bilgilerdi." Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK, 1995.s.XVII-XVIII; Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngilizlerin Ellere Geçen TBMM Gizli Tutanakları", *Belleten*, 179, XLV/II, (179), Temmuz 1981.s.215-216.

³⁵ Osmanlı hanedan ailesi, II. Abdülhamid'in mirası ve faaliyetlerine dair oldukça ayrıntılı bilgiler mevcuttur. **FO**, 371/E613/1/44; **FO**, 371/E5900/E4047/1/44; **FO**, 371/E485/1/44; **FO**, 371/E814/E825/E1590/ 1/44.

³⁶ Bazı kişiler şunlardır: Cevat Açıkalın, Fuat Ağıralı, General Fahrettin Altay, Zekai Apaydın, Saffet Arkan, Falih Rıfkı Atay, Celal Bayar, Yusuf Hikmet Bayur, Recep Peker, Fethi Okyar, General Kazım Özalp, Abdulhalik Renda, Numan Menemencioğlu vs. **FO**, 371/R7036/7036/44.

³⁷ **PREM**, 4/72/1; Türkiye ile ilgili Churchill'den Stalin'e gönderilen mesaj ve Stalin'in cevabı bkz. **FO**, 195/2478; Adana konuşmaları için bkz. **FO**, 371/37516; Sovyet istekleri için bkz. **FO**, 371/59240; Ermeni iddiaları için bkz. **FO**, 371/48795; Türk Merkez Bankası'ndaki altınlar için bkz. **FO**, 195/2486.

Siyasi tarih alanında İngiliz arşivleri vazgeçilmez kaynaklardan birini teşkil etmektedir. Çünkü İngiltere, dünyanın hemen hemen her bölgesiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişki kurmuştur. Ayrıca o bölgelerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetleri de mercek altına alınmıştır. Dolayısıyla yerli kaynaklarda bulunamayacak bilgileri İngiliz belgelerinde bulmak mümkündür. Fakat çok gizli belgelerde sansür veya karalamalar yapılmıştır.³⁸ Sadece Türkiye ile ilgili belgelerde değil hemen hemen her ülkeyle ilgili belgelerde aynı durum söz konusudur.

Ulkoasiainministeriö Arkisto (Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi)

Finlandiyanın uzun süre İsveç ve Çarlık Rusya hâkimiyetinde kalmış olmasından ötürü kendine ait merkezi bir devlet arşivi, 1917 yılına kadar oluşturulamamıştır. Bununla birlikte mahalli arşivler, 1888 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır.³⁹ 1810-1811 yıllarında İsveç Hükümeti; Finlandiya'ya ait resmî belge ve dokümanların iadesi yolunda bir karar almıştır. Fredrikshamm Antlaşması'nın 12'nci maddesine göre: İsveç; Fin makamlarına, bu ülkeye ait "bütün tasarruf senetlerini, kamu ve şahsî arşivleri ve diğer vesikaları" teslim edecekti. Finlandiya Millî (Devlet) Arşivi'ndeki vesikaların büyük bir kısmı, bu antlaşmanın tatbikî ile İsveç'ten Finlandiya'ya getirilmiş ve 1860 yılında da, İsveç tarafından öncekileri tamamlayıcı teslimat yapılmıştır. İade edilen bu resmî belgeler, Imperial Senate'nin arşivi olarak muhafaza ve kontrol altına alınmıştır. 1920 tarihli Dorpat Antlaşması ile Rusya, Finlandiya'ya, 1809'dan sonraki eski muhtar Finlandiya Büyük Dukalığı Devlet Sekreterliği'nin arşivini teslim etmiş ancak Rusya'yı ilgilendiren vesikalar bu teslimatın dışında bırakılmıştır. 31 Ocak 1859 tarihinde arşiv tarihçilerin ve halkın istifadesine ve ziyaretine açılmıştır.⁴⁰ 1869 yılında Imperial Senate arşivinin adı değiştirilerek State Archives adını almıştır. 1994 yılında da National Archives (Fince: Arkistolaitos) ismi kullanılmaya başlanmıştır.

Türk dış politikası açısından önemli arşivlerden biri de Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Ulkoasiainministeriö Arkisto)'dır. Bu arşiv 1918 yılında oluşturulmuştur. Adı geçen arşivden yararlanmak için belgelerin üzerinden en 25 yıl geçmesi gerekir. Adı geçen arşiv tüm araştırmacılara açıktır. Belgeler hem Fince hem de İsveççe olarak Helsinki'ye gönderilmiştir. Nedeni ise Fin diplomatlarının bir kısmının İsveç kökenli olması ve İsveç dilini bir kültür dili olarak kullanmalarından ötürüdür. Zaten Finlandiya bağımsız olduktan sonra iki resmi dili (Fince ve İsveççe) kabul etmiştir. Türkiye'ye atanan Fin diplomatı Väinö Tanner⁴¹ de Türkiye'yle ilgili raporları Helsinki'ye İsveççe olarak göndermiştir. Adı geçen diplomat Finlandiya'nın tarafsız bir ülke olmasından dolayı Türk dış politikasını bağımsız bir gözlemci şeklinde değerlendirme gereği duymuştur. Bundan dolayı Fin diplomatlarının göndermiş oldukları raporlar gerek Türkiye'nin iç ve gerekse de dış politikasını analiz etmemizde büyük öneme sahiptir. Örneğin Tanner, İstanbul'da kaldığı süre içerisinde Helsinki'ye İstanbul ve Anadolu'daki durum hakkında İsveççe birçok rapor göndermiştir. Tanner, İstanbul'dayken TBMM temsilcisi olan Refet Paşa ile görüşmüş ve görüşmenin ayrıntılarını 14 sayfalık bir raporla Helsinki'ye bildirmiştir.⁴² Raporla Tanner, Refet

³⁸ Belgeler, sadece mürekkeple kapatılmamış zaman zaman çok gizli (secret, top secret) bölümleri kesilmiştir. FO, 371/E4098/199/44; Kıbrıs'a Yahudi göçü için bkz. CO, 67/302/9.

³⁹ Finlandiya bağımsızlığını kazandıktan sonra mahalli arşivler yeniden düzenlenmiştir. Bağımsızlıktan sonra kurulan ilk mahalli arşiv, 1927 yılında Hämeenlinna'dır. 1932'de Oulu ve Turku'da, 1934'te Mikkeli (Vyborg)'de, 1936'da Vaasa'da, 1967'de Jyväskylä'de, 1974'te Joensuu'de mahalli arşivler kurulmuştur. Ayrıca 2012'de Inari'de Sami Arşivleri (Sámi Archives) açılmıştır. <http://www.arkisto.fi/en/arkistolaitos/historia/>

⁴⁰ İsmet Binark, "Fin Milli Arşivi", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 26 (4), 1977.s.211-212; Finlandiya'nın Bağımsızlığı ve Türk-Fin ilişkileri için bkz. Evren Küçük, **Türkiye-Finlandiya İlişkileri 1917-1980**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Erzurum, 2011.

⁴¹ Väinö Tanner, 1920'de önce özel temsilci, 1920-1921 yılları arası maslahatgüzar, 1921-1923 yıllarında ise Elçi görevini yürütmüştür. Bükreş'teki görevini ifa ederken aynı zamanda Türkiye'de de Finlandiya'yı temsil etmekteydi. Finlandiya Bükreş Büyükelçiliği, <http://www.finland.ro/public/default.aspx?Nodeid=38128&=en-US>;

⁴² **Ulkoasiainministeriö Arkisto**; Rapor No: K 23, Grup:5, Bölüm:C24, 18 Aralık 1922.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



Paşa ile bir buçuk saat konuştuğunu ve İstanbul ile ilgilenen Refet Paşa'nın çok yoğun olduğunu ifade etmiştir. Batı Trakya sorunu ve Lozan görüşmeleri konuşulmuş ve iki ülke arasında kapitülasyonlar sorunu nedeniyle çıkan varsayımsal engellerin kaldırılabileceği vurgulanmıştır.⁴³ Gönderdiği raporlar sayesinde Fin Hariciyesi, İstanbul ve Anadolu'daki olaylardan haberdar olmuştur. Milli Mücadele'de izlenen dış politika, Türk-Sovyet ilişkileri, Hatay Sorunu, inkılaplar, İkinci Dünya Savaşı'nda izlenen dış politikaya dair önemli belgeler Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.

Sadece Milli Mücadele dönemi değil ikinci Dünya Savaşı'yla ilgili belgeleri de adı geçen arşivde bulmak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sırasında Finlandiya, Türkiye ile işbirliği yapmak istemiştir. 1941 yılında Türkiye'nin durumunu değerlendiren Fin Büyükelçisi Koskinen'e göre Türkiye, Finlandiya'dan daha güçlü ve daha iyi bir konumdadır. Raporun devamında; *"Türkiye'nin (Finlandiya'dan) farklı olan yanı uluslararası pozisyonudur. Sovyetler Birliği'ne göre de Türkiye bizden farklı ve nispeten de güçlüdür bundan dolayı Türkiye, Finlandiya'dan daha bağımsız davranabilmektedir. Türkiye'nin Finlandiya kadar Sovyet tehlikesini düşünmesi gerekmez. Türkiye aynı zamanda uluslararası büyük hesaplarda nispeten önemli bir faktördür. Finlandiya için böyle bir şey söylemek mümkün değildir. Kısacası Türkiye'nin uluslararası konumu bize göre oldukça farklı ve daha iyi bir konumda, onun için Türkiye'nin şimdilik Finlandiya'yla daha yakın bir işbirliğine girmemek istemesini doğal karşılamak gerekir"*⁴⁴ ifadelerini kullanmıştır. Türkiye bu dönemde Sovyetlerin tepkisini çekmek istemediğinden ötürü Finlandiya'ya mesafeli davranmıştır. Çünkü Sovyetler, Finlandiya'dan toprak talebinde bulunmuştur; bilindiği gibi sonraki dönemlerde aynı şey Türkiye'den de istenmiştir.

Finlandiyalı General Mannerheim de Türkiye'nin ikinci dünya savaşında izlediği dış politikaya olumlu bakanlardan biriydi. Mannerheim, *"Eğer Finlandiya, Türkiye örneği gibi hareketli bir (dış) politika uygulayabilseydi, şu ya da bu yönden, batı devletlerinden destek alma imkânını bulabilecekti ama maalesef bu olmamıştır"*⁴⁵ ifadesini kullanmıştır.

Uluslararası arenada Finlandiya büyük devletlerin tepkisini çekmemek kaydıyla Türkiye'ye büyük destek olmuştur. Örneğin Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesine destek veren devletlerden biri de Finlandiya'dır. Soğuk savaş döneminde tarafsız bir politika izleyen Finlandiya, Türkiye ile ilişkilerine ekonomik anlamda büyük önem vermiştir. Soğuk savaştan sonra özellikle Türkiye'nin AB üyeliğine Finlandiya, ciddi destek vermiştir. 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'ni bu kapsamda değerlendirebiliriz. Yukarıdaki bilgiler ışığında 1917'den 1988 yılına kadar Türkiye'nin gerek dış ve gerekse de iç politikası ile ilgili orijinal belgeleri Finlandiya Dışişleri Arşivi'nde bulmak mümkündür.

SONUÇ

Türk dış politikası açısından arşivler önemli kaynaklar arasındadır. Arşivlere dayalı bilimsel çalışmalar önyargı ve yanlış bilgilendirilmeden kaynaklanan yanlış siyasi yaklaşımları ortadan kaldırmaya yardımcı olabilmektedir. Arşivler, diğer tarih kaynakları arasında birinci elden dokümanlar olup dış politikada meydana gelen uygulamaları yansıtır. Dış politika çalışmalarında

⁴³ Ulkoasiainministeriö Arkisto; Rapor No: K 23, Grup:5, Bölüm:C24, 18 Aralık 1922; Küçük, **Agt**, s. 23-24.

⁴⁴ Ulkoasiainministeriö Arkisto: Gizli Rapor Nu: 73/38, 09.02.1941, s.2; Sovyet Rusya'nın II. Dünya Harbi'nden sonra (Kasım 1961) Finlandiya'ya notası için Bkz. Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl, Madrid, Paris, Londra Büyükelçiliği**, Cilt:3, Ankara 2008, s. 260-261.

⁴⁵ Carl Gustaf Emil Mannerheim, **Anılar**, (Çev. Muammer Obuz), Tipo Matbaacılık, Ankara 1988.s. 180; "Arşiv belgelerini 'özellikle İngiliz belgeleri' inceleyen tarihçi, Churchill gibi Türkiye'yi sevmeyen bir dünya önderinin dahi İsmet İnönü'ye büyük saygısı olduğu konusunda sayısız veri" bulacaktır. Selim Deringil, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2009.s. viii.

gerek arşiv belgeleri ve gerekse teorilerin rolü yadsınamaz fakat her iki rolü de ne küçültmek ne de abartmak gerekir.

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan büyük mirasla dünyanın en zengin arşiv potansiyeline sahip sayılı ülkelerden biri konumundadır. Osmanlı coğrafyasında yer alan çeşitli ülkelerin yanı sıra, yurt dışındaki devletlerin arşivleri de Türkiye ve Osmanlı tarih yazımında oldukça önemli kaynaklardır. Türkiye; Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri ile birlikte değerlendirildiğinde, ortalama 600 yıldan fazla bir tarihe ve kültürel birikime sahiptir. Osmanlı Arşivleri hitap ettiği coğrafya ve zenginlik açısından millî olmanın yanı sıra, milletlerarası bir özellik taşımakta ve dünya kültür tarihçiliğinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca kişisel hakların ispatı ve bazı uluslararası ihtilaflarda hâlâ başvuru olan bir arşiv olması sebebiyle, adeta yaşayan bir tarihin tanıkları durumundadır.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında çalışmak oldukça meşakkatli bir iştir. Yıllardır, Dışişleri Bakanlığı arşivi araştırmacılara kapalıdır. Türk araştırmacılar, yabancı arşivlerden yararlanarak eserlerini kaleme almaktadır. Bu durum devam ettiği takdirde Türkiye'nin uluslararası konumu, dış politikası ve siyasi tarihiyle ilgili yapılacak her çalışma yabancı devletlerin arşivleri ve kaynaklarının izin verdiği ölçüde yazılabilecektir. Türk dış politikası çalışmaları, ikincil kaynaklara mahkûm edilmemesi için Türk arşivlerinin de araştırmacılara açık olması gerekir.

Sonuç olarak Siyasi tarih çalışmalarında zamanın ruhunu yakalayabilmek adına yerli ve yabancı birçok arşivden faydalanmak Türk dış politikası çalışmalarında özgünlük kazandıracaktır. Ayrıca uluslararası sistem kompleks bir yapıya sahip olduğundan, büyük resmi görebilmek için disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Türk dış politikası çalışmaları ve arşivler için öneriler şunlardır:

- 1- Dışişleri Bakanlığı Arşivi, toplumun her kesiminin kullanımına açılmalı ve böylece ihtimaller üzerine Türk dış politikası tarihi yazımına son verilmelidir.
- 2- Cumhurbaşkanlığı Arşivi, kataloglarını araştırmacıya açmalı ve araştırmacıların bizzat arşive girip çalışmalarına izin verilmesi gereklidir.
- 3- Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi, araştırmacılara her konu için 50 veya 100 belge (sayfa) sınırlandırmasını kaldırmalıdır. Özellikle I. Dünya Savaşıyla ilgili belgelerin ince tasnifi yapılarak bütün kataloglar dijital ortama aktarılmalıdır.
- 4- Milli Savunma Bakanlığı, II. Dünya Savaşı ile ilgili arşiv belgelerini ya ATASE Arşivi'ne devretmeli ya da kendisi araştırmacıların hizmetine sunmalıdır.
- 5- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, yurt dışındaki arşivlerde bulunan Türkiye ile ilgili belgeleri Türk arşivlerine kazandırması önemli bir hizmet olacaktır. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne bağlı arşivlerin online kataloglarıyla kendi bünyesinde bulunan katalogların uyumu sağlanmalıdır.
- 6- Arşivlerdeki bürokratik engellerin kaldırılması, gerek yerli gerekse yabancı araştırmacılara büyük bir zaman kazandıracaktır.
- 7- Araştırmacıların incelemesine kapalı olan belgelerin süresi en fazla 30 yıl olmalıdır.
- 8- Her arşivin katalog ve rehberi yayınlanmalı, araştırmacılara bir ön hazırlık yapma ve zaman kazanma fırsatı verilmelidir.
- 9- Özel izin uygulamalarının kaldırılarak, araştırmacıların arşivden eşit bir şekilde yararlanmaları sağlanmalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



10- Bazı arşiv yönetimlerinin sakladığı belgeleri, kendisinin yayınlamaya çalışması ve araştırmacılara zamanında belge vermemesi engellenmelidir.

11- Türk arşivlerinin, siyasi tarih alanında hak ettiği yere gelmesi için İngiliz, Fin ve İsveç arşivlerini örnek alarak uluslararası arşiv haline getirilmesi modern bir devletin atması gereken adımlardan biridir.

KAYNAKÇA

A) ARŞİVLER

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, (BOA)

KIZILAY ARŞİVİ

THE NATIONAL ARCHIVES, (FO, T, ADM, PREM, CO)

ULKOASIAINMINISTERIÖN ARKISTO (Finlandiya Dışişleri Bakanlığı Arşivi)

B) KİTAP VE MAKALELER

AYSAL Necdet, “Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci”, **Atatürk Yolu**, Sayı:33-34, Mayıs-Kasım 2004

Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2010), **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Ankara.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (1994), **Bulgaristan’daki Osmanlı Evrakı**, Ankara.

BERBER Engin, (2007), **Türk Dış Politikası Çalışmaları**, İstanbul Bilgi Ün., Yay., İstanbul.

Cumhurbaşkanlığı, (2006), **Atatürk Terekesi**, Ankara.

ÇETİN Atilla, “Osmanlı Arşivciliğine Toplu Bir Bakış”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXIII (2), 1984.

DEMİRCİ, Sevtap, (2011), **Belgelerle Lozan, Taktik-Stratejik-Diplomatik Mücadele 1922-1923**, Çev.M. Moralı, Alfa Yay., İstanbul.

DERİNGİL Selim, (2009), **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaş’ında Türkiye’nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

DOĞAN Yalçın, “Filistin’e Verilen Tapu Kayıtları”, **Hürriyet**, 21 Şubat 2006.

ERHAN Çağrı, “Arşivlerimiz Olmasa, Bazı Avrupa Ülkeleri Tarihlerini Yazamaz!”, **Türkiye**, 15.03.2011

ERHAN Çağrı, (2006), “Siyasi Tarih’in Kaynakları”, **Türkiye’de Siyasi Tarih’in Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu**, Ankara.

ERSOY Osman, “İngiliz Devlet Arşivi” (The Public Record Office), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 4 (2), 1955.

ERSOY Osman, “Arşiv Nedir, Arşivist Kimdir?”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 6 (3), 1957.

HANİOĞLU Şükrü, “Osmanlı Geçmişi ve Dış Siyaset Yapımı”, **Zaman**, 27 Nisan 2006.

<http://www.faktor301.com/2011/12/taner-akcam-degerlendiriyor/>.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013



Hürriyet, Milliyet, Radikal, Sabah, Vatan

KÜÇÜK, Evren, (2011), **Türkiye-Finlandiya İlişkileri 1917-1980**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Erzurum.

MANNERHEIM Carl Gustaf Emil, (1988), **Anılar**, (Çev. Muammer Obuz), Tipo Matbaacılık, Ankara.

ORTAYLI İlber, “Dışişleri Arşivi Konusu”, **I. Milli Arşiv Şurası**, 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998.

ÖZDEMİR Hikmet, “Uluslararası İhtilafların Çözümünde Arşivlerin Rolü”, **Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu**, 17-19 Kasım 2005, Ankara, 2006.

Resmi Gazete, 7 Eylül 2012. Sayı: 28404.

SARI Yusuf Ziya, (2001), **Cumhuriyet Döneminde Arşiv Çalışmaları**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, AİİT Enstitüsü, Ankara.

SARINAY Yusuf, “Arap Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Türk Arşivlerinin Önemi”, **Belleten**, LXXIV, (271), Aralık 2010.

SONYEL Salahi R., “Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngilizlerin Elllerine Geçen TBMM Gizli Tutanakları”, **Belleten**, XLV/II, (179), Temmuz 1981.

SONYEL Salahi R., (1995), **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Eylemleri**, TTK.

ŞEKER Mehmet, “Arşivcilik Eğitiminde Osmanlı Müesseslerini Öğrenme Gereği ve Terminoloji Sorununa Dair Proje Teklifi”, **I. Milli Arşiv Şurası**, 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998.

TETİK Ahmet, “Dünden Bugüne Genelkurmay ATASE Arşivi”, **Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu**, 17-19 Kasım 2005, Ankara, 2006.

TOSY John, (2011) **Tarihin Peşinde**, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

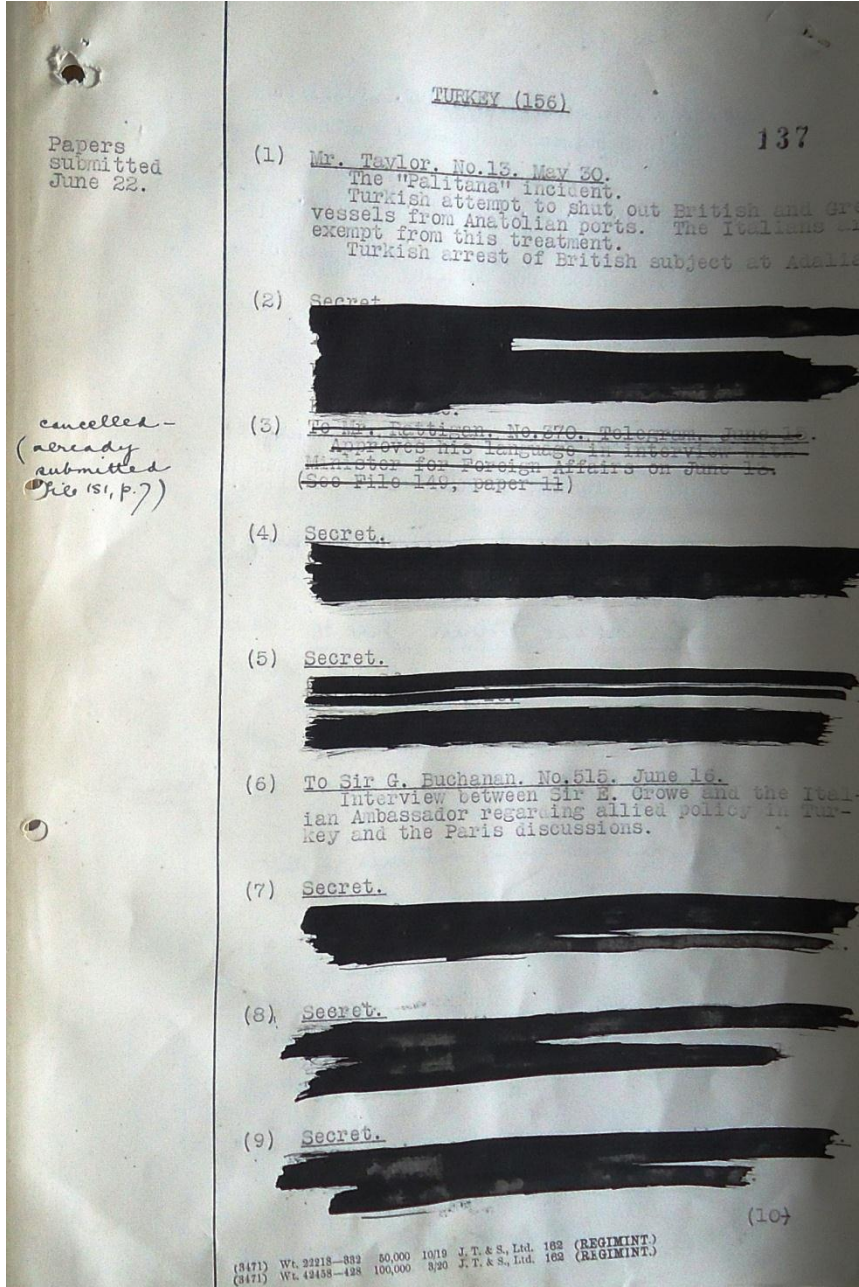
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



EKLER

EK I



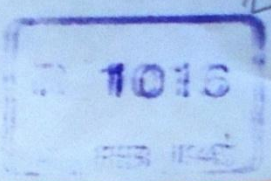
The National Archives'de sansürlenlen bir belge

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013



EK II

		R	
		TURKEY	
Registry Number } R 1016/1016/44 TELEGRAM FROM <u>Sir H. Knatchbull-Hugessen. (Angora)</u> 204 Dated 1st Feb. 1943. Received in Registry } 4th Feb. 1943. R: Turkey.		Adana conversations. Message from His Majesty's Minister. Will see Soviet Ambassador on 1st February to give him news of the Air Commodore's visit, since he is believed to be approximately aware of the facts and his staff are putting malicious construction on fact that they were kept in the dark and Soviet Union not represented at the meeting. Will say that Soviet Government are bound to have been informed by His Majesty's Ambassador in Moscow. Assumes this will be done before communique on morning of 2nd February. Repeated to Cairo No. 57.	
Last Paper.		(Minutes.)	
References.		Nexty suspicious bursts! G.H. Clutton 6.2. 7/2 Nexty - Dpr. 6/2 37516	
(Print.)		37516	
(How disposed of.)		37516	
(Action completed.) 7/2	(Index.) 160 13/5/43	37516	
Next Paper. R1017		22489 5/41 F.O.P.	

The

National Archives, FO, 371/37516 (Adana Görüşmeleri)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



EK III



The National Archives

EK IV



Ulkoasiainministeriön Arkisto (UA) (Finlandiya Dışışleri Bakanlığı Arşivi)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

EK V

A N K A R A SSA OLEVA LÄHETYSTÖ. Salainen.

RAPORTTI n:o 2.

Ankara ssa 5 p:nä tammi kuuta 1948. 5346 Jul: 48

Asia: Turkin ulkopolitiikka v. 1947. 6/2-48

5 C24

Kulunut vuosi on eräissä suhteissa selventänyt Turkin ulkopoliittisen aseman. Sen kuluessa on se ratkaisevasti siirtynyt anglosaksiseen leiriin. Tosin on Turkilla ollut jo vuodesta 1939 liittosopimus Englannin kanssa, mutta Englannin heikennuttua sodan johdosta ei se enää pystynyt tarjoamaan riittävä vastapainoa muutokselle Turkin suhteissa Neuvostoliittoon, jotka aikaisemmasta ystävydestä olivat asteettain kehittyneet yhä ilmeisemmäksi vihamielisyydeksi. Näissä olosuhteissa tunsi Turkki itsensä turvattomaksi ja eristyneeksi, mistä Yhdysvaltojen v. 1947 alottama uusi ulkopolitiikka sen vasta vapautti. Voitaneenkin sanoa, että Yhdysvaltain avustuksen psykologinen merkitys, josta osoituksena on myös se, että molemmat valtapuolueet ovat olleet sen vastaanottamiseen nähden yksimieliset, on täällä ollut suurempi, kuin sen materiaallinen merkitys, jota sitäkään ei vähäksi arvioida. Lehdistössä esiintuodaan Yhdysvaltojen Turkkia kohtaan osoittama kiinnostus merkittävimänä tapahtumana maan ulkopoliittisen tilanteen kehityksessä v. 1947. Toiselta puolen se tietenkin merkitsee Turkin

JAKELUOHJE:

Tavallinen.

Jakeluohjelmalleja:

Tavallinen.
Tavallinen ja lisäksi ministeriölle.
Ei ulkomaaedustuksen tiedoituksiin.
Ei ulkomaaedustuksen, mutta ulkoasiainministeriön tiedoituksiin.

1947'de Türk Dış Politikasına dair Fin Büyükelçisinin raporu (UA)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013



EK VI

A N K A R A SSA OLEVA LÄHETYSTÖ, Salainen.

RAPORTTI n:o 15.

Ankara ssa 23 p:nä helmi kuuta 1949. 7/306 Jel. 49.

Asia: Israelin tunnustamisesta
Turkin taholta.

5 C24.

Palestiinan konfliktissa on Turkki koettanut näytellä puolueettoman sivustakatsojan osaa, joskin sen sympatiat historiallisista ja muistakin syistä ovat olleet arabien puolella. Uskonnollisilla näkökohdilla ei enää ole sanottavaa merkitystä Turkin politiikassa, senjälkeen kuin Turkki virallisesti on omaksunut laicismin yhdeksi valtiolämänsä johtavista periaatteista, joskin musulmaanista yhteyttä vieläkin joskus kuulee korulauseena tehostettavan. Suhteissa Israeliinkin on Turkki noudattanut realistista politiikkaa, antamatta sympatiojensa liikaa sitoa itseään arabialaisiin maihin. Äskettäin antamassaan radiolausunnossa on Israelin ulkoministerikin Moshe Shertok Turkin politiikan todellisuustajua tehostanut ilmoittaessaan, että uusi valtio ei ole kärsimätön odottaessaan Turkin tunnustusta, jos se katsoo tarpeelliseksi sen viivästyttämisen, koska se tietää, että tunnustus aikanaan on tuleva. Samalla hän kuitenkin huomautti, että tunnustamisella tai siitä kieltäytymisellä ei hänen mielestään ole mitään tekemistä puolueettomuuden kanssa, jota Turkki haluaa Palestiinan konfliktissa ylläpitää, millä hän epäilemättä tarkoitti sitä, että on olemassa monia muitakin maita, jotka jo ovat Israelin tunnustamassa.

JAKELUOHJE:

Tavallinen.

Jakeluohjelmalleja:

Tavallinen.
Tavallinen ja lisäksi ministeriölle.
Ei ulkomaanedustuksen tiedoituksiin.
Ei ulkomaanedustuksen, mutta ulkoasiainministeriön tiedoituksiin.

UE 21 A 4.

Türkiye'nin İsrail'i tanımasıyla ilgili Fin Büyükelçisinin raporu (UA)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

